

РОЗДІЛ III

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У КОНТЕКСТІ ПОРІВНЯЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Цитування:

Лук'янова, Л. Б. (2026). Структурні моделі підготовки андрагогів у системі вищої освіти: досвід Німеччини в контексті українських реалій. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 1(29), 172–186. [https://doi.org/10.35387/od.1\(29\).2026.172-186](https://doi.org/10.35387/od.1(29).2026.172-186)

УДК 378.091.2:374(430+477)

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(29\).2026.172-186](https://doi.org/10.35387/od.1(29).2026.172-186)

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ АНДРАГОГІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Лук'янова Лариса Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Lukianova Larysa, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the NAES of Ukraine, Director of the Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0982-6162>

E-mail: larysa.lukianova@gmail.com

Анотація. У статті здійснено аналіз структурних моделей підготовки андрагогів у системі вищої освіти Німеччини в контексті можливостей адаптації конструктивних ідей цього досвіду до українських реалій. Розкрито особливості професіоналізації фахівців у сфері освіти дорослих у німецькому освітньому просторі, охарактеризовано сучасні тенденції розвитку магістерських програм з освіти дорослих і навчання впродовж життя. На основі аналізу офіційних описів освітніх програм університетів Німеччини виокремлено чотири рівні спеціалізації підготовки у сфері освіти дорослих та обґрунтовано типологію моделей підготовки андрагогів: спеціалізовану, змішану та інтегровану. У дослідженні визначено критерії порівняльного аналізу програм підготовки андрагогів, зокрема статус андрагогіки у структурі програми, рівень спеціалізації, змістову структуру, професійну спрямованість, практичну складову, міждисциплінарність, кар'єрну орієнтацію випускників і формат професіоналізації. На основі цих критеріїв проаналізовано магістерські програми Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Goethe-Universität Frankfurt am Main та Freie Universität Berlin. Встановлено, що система підготовки андрагогів у Німеччині характеризується структурною варіативністю, міждисциплінарністю та гнучкістю освітніх траєкторій. Доведено, що інтегрована модель є найбільш поширеною, тоді як спеціалізовані програми забезпечують вищий рівень професійної спрямованості та ранньої професіоналізації. Обґрунтовано значення німецького досвіду для розвитку системи підготовки андрагогів в Україні, зокрема в контексті впровадження компетентнісного підходу, посилення практичної

Публікація розміщена на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CCBY4.0), що дозволяє вільне використання з обов'язковим зазначенням авторства та джерела.

© Лук'янова Л., 2026

складової, розвитку міждисциплінарності та формування гнучких освітніх моделей у сфері освіти дорослих.

Ключові слова: андрагог; підготовка андрагогів; освіта дорослих; структурні моделі; магістерські програми; професіоналізація.

STRUCTURAL MODELS OF ANDRAGOGUE TRAINING IN HIGHER EDUCATION: GERMAN EXPERIENCE IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN REALITIES

Abstract. The article analyzes structural models of andragogue training in the German higher education system in the context of adapting constructive ideas from this experience to Ukrainian realities. The study reveals the peculiarities of professionalization of adult education specialists within the German educational space and characterizes current trends in the development of master's programmes in adult and lifelong learning education. Based on the analysis of official descriptions of educational programmes at German universities, four levels of specialization in adult education training were identified, and a typology of andragogue training models was substantiated, including specialized, mixed, and integrated models. The study determines the criteria for the comparative analysis of andragogue training programmes, including the status of andragogy within the programme structure, level of specialization, content structure, professional orientation, practical component, interdisciplinarity, graduates' career orientation, and format of professionalization. On the basis of these criteria, the master's programmes of Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Goethe University Frankfurt am Main, and Freie Universität Berlin were analyzed. It was found that the system of andragogue training in Germany is characterized by structural variability, interdisciplinarity, and flexibility of educational trajectories. The study demonstrates that the integrated model is the most widespread, whereas specialized programmes provide a higher level of professional orientation and early professionalization. The significance of German experience for the development of andragogue training in Ukraine is substantiated, particularly in the context of implementing a competence-based approach, strengthening the practical component, developing interdisciplinarity, and creating flexible educational models in the field of adult education.

Key words: andragogue; andragogue training; structural models; master's programmes; interdisciplinarity; professionalization.

Постановка проблеми, її актуальність. Сучасні соціально-економічні трансформації, динамічний розвиток ринку праці й утвердження концепції навчання впродовж життя зумовлюють зростання ролі освіти дорослих як самостійного напрямку освітньої діяльності (Brandi, Hodge, Hoggan-Kloubert, Milana, & Morris, 2025; Egetenmeyer, Schmidt-Lauff, Boffo, 2017). У цьому контексті особливої актуальності набуває підготовка фахівців, здатних ефективно взаємодіяти з дорослою аудиторією та враховувати її професійні, соціальні й особистісні потреби. У країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині, сформувалася розвинена система освіти дорослих, що базується на науково обґрунтованих підходах до професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з різними категоріями дорослих.

Для України проблема підготовки андрагогів є особливо актуальною у зв'язку з розвитком системи освіти дорослих, потребами перекваліфікації населення, інтеграцією у європейський освітній простір, необхідністю забезпечення якості освітніх послуг для різних категорій населення. Попри наявність окремих досліджень і практик, система підготовки фахівців для цієї сфери в Україні залишається недостатньо інституціоналізованою та потребує подальшого вивчення з урахуванням кращих ідей зарубіжних практик.

Звернення до німецького досвіду є доцільним з огляду на сформовану систему підготовки андрагогів, що характеризується гнучкістю, міждисциплінарністю та відповідністю сучасним європейським тенденціям розвитку освіти дорослих.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У німецькій науковій традиції підготовка андрагогів розглядається як складний багатовимірний процес, що поєднує професіоналізацію, розвиток компетентностей і функціонування в межах інституційних рамок освіти дорослих. Класичні підходи, представлені працями R. Tippelt, W. Gieseke, D. Nittel та E. Nuissl, заклали підґрунтя для розуміння освіти дорослих як самостійної професійної сфери (Tippelt & von Hippel, 2010; Gieseke, 2015; Nittel & Seltrecht, 2013; Nuissl & Lattke, 2008).

У цих та інших дослідженнях увага приділяється формуванню професійної ідентичності андрагога, структурі освітніх програм, а також формуванню й розвитку професійних компетентностей. Водночас сучасні наукові розвідки актуалізують нові аспекти підготовки андрагогів, акцентуючи увагу на європейському досвіді реагування на кризові явища в освіті дорослих (Jögi, Zarifis, Lattke, & Gravani, 2025), а також викликах, пов'язаних із трансформаціями ринку праці, цифровізацією освіти, індивідуалізацією освітніх траєкторій тощо. Зокрема, R. Tippelt (2018) та B. Kärplinger (2016) розглядають підготовку андрагогів як процес, що інтегрує академічну освіту, формування професійних компетентностей і набуття практичного досвіду. У цьому контексті W. Gieseke (2010) підкреслює, що професіоналізація охоплює розвиток професійної ідентичності, інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, а також формування компетентнісного підґрунтя діяльності андрагога. Окремий пласт становлять дослідження трансформації підготовки андрагогів у контексті європейських освітніх реформ. Так, H. Stock (2005) аналізує зміни у структурі та змісті підготовки фахівців у сфері освіти дорослих у Німеччині в умовах Болонського процесу, зокрема посилення професіоналізаційної спрямованості програм на прикладі Humboldt-Universität zu Berlin.

Сучасні підходи до підготовки андрагогів також враховують тенденції індивідуалізації навчання, цифрової трансформації освіти. Зокрема, S. Schmidt-Lauff (2023) обґрунтовує значення часової та біографічної організації навчання дорослих, підкреслюючи нелінійність як властивість освітніх траєкторій; J. Schrader (2021) аналізує проблеми якості та ефективності освітніх програм у контексті цифровізації та освітньої політики, що розширює традиційне розуміння підготовки андрагогів за рахунок включення цифрових компетентностей і нових форматів навчання.

Попри значну кількість досліджень, присвячених підготовці педагогічного персоналу для роботи з різними категоріями дорослих, можна виокремити низку наукових прогалин, що актуалізують значення порушеної проблеми. Передусім зазначимо, що дослідження переважно зосереджені на окремих аспектах підготовки (компетентностях, професіоналізації, змісті), тоді як системне узагальнення структурних моделей підготовки андрагогів у науковій літературі практично відсутнє. Здійснений науковцями аналіз здебільшого має теоретичний або описовий характер, тоді як конкретні магістерські програми рідко стають об'єктом цілеспрямованого дослідження. Також, попри наявність праць щодо європейських підходів до освіти дорослих, в українській науковій та освітній практиці адаптація німецького досвіду підготовки андрагогів залишається недостатньо системною й має фрагментарний характер.

Мета і завдання дослідження. *Мета* – здійснити порівняльний аналіз моделей підготовки андрагогів у системі вищої освіти Німеччини (на прикладі програм Humboldt-Universität zu Berlin, Goethe University Frankfurt та Free University of Berlin). *Завдання* полягають в обґрунтуванні критеріїв порівняльного аналізу моделей підготовки андрагогів у Німеччині, виокремленні їхніх ключових особливостей, обґрунтуванні можливостей адаптації конструктивних ідей німецького досвіду до українських реалій.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на поєднанні якісних і кількісних методів наукового аналізу. Якісні методи передбачали теоретичний, структурно-змістовий та порівняльно-педагогічний аналіз наукових джерел, офіційних описів магістерських програм і навчальних планів університетів Німеччини у сфері освіти дорослих, що дало змогу створити типологію моделей підготовки андрагогів, визначити рівень спеціалізації програм та характер професіоналізації. Кількісні методи використовувалися для узагальнення та систематизації даних щодо структури освітніх програм, обсягів навчального навантаження (ECTS), співвідношення теоретичних, практичних і дослідницьких компонентів, а також для класифікації програм за рівнем спеціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Німеччині сформувалася двоступенева система підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими, що відповідає загальноєвропейській моделі вищої освіти та передбачає навчання на рівнях бакалаврату і магістратури. Сучасні освітні програми ґрунтуються на оновленому базовому навчальному стандарті (*Kerncurriculum Erziehungswissenschaft*, 2024), розробленому Німецьким товариством педагогічних наук (DGfE) (*Deutsche Gesellschaft für Erziehungswissenschaft*, 2024). Цей документ забезпечує узгодження змісту підготовки фахівців у різних університетах, сприяє академічній мобільності студентів і професіоналізації педагогічної діяльності у сфері освіти дорослих та продовженої освіти.

Формування кафедр освіти дорослих і запровадження спеціальностей із підготовки педагогічного персоналу для сфери *Erwachsenenbildung* у Німеччині розпочалося із середини 1960-х років і розглядається сучасними німецькими дослідниками як важливий етап академічної професіоналізації андрагогіки (Schüßler & Egetenmeyer, 2018). Наразі в університетах Німеччини функціонує близько 20 магістерських програм, пов'язаних із підготовкою фахівців для роботи з дорослими. Водночас лише незначна частина з них містить у своїй назві безпосередні позначення «освіта дорослих», «освіта впродовж життя» або «безперервна освіта», що формально вказують на відповідну сферу підготовки. Однак наявність таких позначень у назві програми не завжди повною мірою відображає її зміст і характер професійної підготовки, оскільки програми можуть відрізнятися рівнем спеціалізації, ступенем інтеграції із суміжними галузями та професійною спрямованістю. Частина з них включає освіту дорослих як профіль, спеціалізацію або окремий модуль, що забезпечує формування компетентностей, необхідних для професійної діяльності у сфері освіти дорослих.

На основі аналізу назв освітніх програм та їхньої загальної спрямованості здійснено класифікацію підготовки у сфері освіти дорослих, що дозволило виокремити чотири рівні спеціалізації. Відповідні рівні та приклади університетів, де реалізуються такі програми, наведено в таблиці 1. Класифікація має аналітичний характер і ґрунтується на узагальненні офіційних описів освітніх програм, їхніх назв, профілів та заявлених цілей підготовки.

Таблиця 1

Програми підготовки у сфері освіти дорослих в університетах Німеччини

Рівень спеціалізації	Типові назви програм	Університети (приклади)
Високий рівень спеціалізації	«Освіта дорослих і навчання впродовж життя»; «Освіта дорослих і безперервна освіта»	Julius-Maximilians-Universität Würzburg; Humboldt-Universität zu Berlin
Спеціалізована	«Освіта дорослих і підвищення кваліфікації»; «Освіта дорослих і безперервна освіта»	University of Bamberg; Otto von Guericke University Magdeburg; University of Duisburg-Essen
Помірна / часткова спеціалізація	«Освітні науки (освіта дорослих)»; «Освітні науки: навчання впродовж життя»	Goethe University Frankfurt; Leibniz University Hannover; University of Augsburg та ін.
Інтегрована	«Освітні науки» з модулями або вибірковими курсами з освіти дорослих; «Освітні науки (безперервна освіта)»; «Освітні науки (навчання впродовж життя)»	University of Cologne; Free University of Berlin; University of Hamburg; University of Bremen та ін.

Джерело: укладено автором особисто на основі аналізу офіційних описів магістерських програм університетів Німеччини (Humboldt-Universität zu Berlin, n.d.; Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n.d.; University of Bamberg, n.d.; University of Tübingen, n.d.; Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n.d. та ін.); класифікація характеру підготовки є аналітичною.

Як видно із табл. 1, переважає інтегрований тип підготовки, що пояснюється специфікою німецької системи вищої освіти, де андрагогіка традиційно не виокремлюється як самостійна спеціальність, а розвивається в межах ширшої галузі освітніх наук (Erziehungswissenschaft). Найвищий рівень професіоналізації представлено програмами, які мають «високий рівень спеціалізації» і передбачають концентровану підготовку фахівців саме для сфери освіти дорослих. Найнижчий рівень спеціалізації характерний для типів програм «часткова спеціалізація» та «інтегрована». Тут андрагогіка представлена як окремий модуль або профіль у межах програми з освітніх наук.

Аналіз програм підготовки андрагогів у Німеччині

З метою поглибленого аналізу особливостей професійної підготовки андрагогів у Німеччині доцільно розглянути окремі освітні програми, які найбільш повно репрезентують специфіку цього процесу. Для забезпечення системності та об'єктивності дослідження було визначено критерії, на основі яких здійснювався порівняльний аналіз програм. Методологічною основою такого підходу є сучасні наукові уявлення про професіоналізацію андрагогічної діяльності, структуру освітніх програм (Аніщенко, 2017).

По-перше, критерії аналізу спираються на компетентнісний підхід, відповідно до якого підготовка фахівців розглядається крізь призму формування професійних ролей і компетентностей андрагога (викладача, тренера, консультанта, менеджера освітніх програм), що узгоджується з положеннями теорії освіти дорослих (Лук'янова, 2025, с. 474–475). У контексті німецької наукової традиції це також пов'язано з процесами

професіоналізації освіти дорослих, висвітленими у працях W. Gieseke (2015) та E. Nuissl (2010).

По-друге, визначення критеріїв базується на структурно-змістовому аналізі освітніх програм, що передбачає вивчення їхньої внутрішньої логіки, співвідношення теоретичних і практичних компонентів, а також рівня спеціалізації (Fejes & Nylander, 2019).

По-третє, використано порівняльно-педагогічний підхід, який дає змогу зіставляти різні моделі підготовки андрагогів, виявляти їх типологічні особливості.

Було виокремлено вісім критеріїв, які найбільшою мірою здатні забезпечити релевантний аналіз моделей підготовки фахів освіти дорослих у Німеччині. Критерії та їх опис подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Критерії аналізу програм підготовки андрагогів у Німеччині

Критерій аналізу	Що саме оцінюється
<i>Статус андрагогіки в програмі</i>	Належність освіти дорослих до основних програм, профілю або лише модульне представлення.
<i>Рівень спеціалізації</i>	Рівень зосередженості програми саме на підготовці фахівців з освіти дорослих.
<i>Змістова структура</i>	Співвідношення загальнопедагогічних, андрагогічних, управлінських і практичних компонентів
<i>Професійна спрямованість</i>	Ролі, виконувані фахівцем: андрагог, тренер, консультант, менеджер освіти дорослих.
<i>Практична складова</i>	Наявність практик, проектної роботи, тренінгів, стажувань.
<i>Міждисциплінарність</i>	Поєднання андрагогіки з педагогікою, менеджментом, HR, соціальною роботою.
<i>Кар'єрна орієнтація випускників</i>	Сфери працевлаштування.
<i>Формат професіоналізації</i>	Входження у сферу андрагогіки: раннє, поступове, часткове.

Джерело: укладено автором особисто.

Відповідно до визначених критеріїв здійснено аналіз окремих магістерських програм підготовки андрагогів у Німеччині.

Магістерська програма «Освіта дорослих і менеджмент у системі навчання впродовж життя (М.А.)» реалізується в Julius-Maximilians-Universität Würzburg на базі Інституту педагогіки (Institute of Education / Institut für Pädagogik), що входить до складу факультету гуманітарних наук (Faculty of Human Sciences). Така інституційна локація програми засвідчує, що освіта дорослих у цьому університетському просторі розглядається як міждисциплінарна галузь, пов'язана з гуманітарними, соціальними, управлінськими та міжнародними аспектами навчання впродовж життя (Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n.d.).

Структура програми має комплексний характер, охоплює 120 ECTS та складається з трьох основних частин: обов'язкового блоку обсягом 70 ECTS, вибіркового блоку 20 ECTS і магістерської роботи 30 ECTS (Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n. d.).

Зміст програми поєднує теоретичні, професійно-практичні та дослідницькі компоненти. Перший обов'язковий блок зосереджений на теоріях і соціальних умовах lifelong education, зокрема на міжнародних перспективах навчання впродовж життя, соціальних засадах освіти дорослих, етиці та суспільному контексті освіти (Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n. d.). Другий блок спрямований на формування професійних компетентностей у сфері adult and continuing education і включає професійну діяльність, медіаосвіту та міжнародний навчальний проєкт.

Особливо важливою є дослідницька складова програми. Окремий обов'язковий блок «Research in Adult and Continuing Education» має обсяг 25 ECTS і включає міжнародно-порівняльні дослідження, а також дослідження в галузі освіти дорослих і неперервної освіти (Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n. d.). Вибіркова частина програми посилює її міждисциплінарність. Студенти можуть обирати модулі з професійних навичок в освіті дорослих, міжнародних відносин, музейної медіації, управління людськими ресурсами, різноманіття та мовної підготовки (Julius-Maximilians-Universität Würzburg, n. d.).

Загалом програма Julius-Maximilians-Universität Würzburg демонструє класичний приклад спеціалізованої моделі підготовки андрагогів, яка є автономною, профільною, теоретично обґрунтованою та має дослідницьку орієнтацію. Її структура показує, що adult education у німецькому університетському контексті розглядається як стратегічна сфера lifelong learning, орієнтована на розвиток професійних, аналітичних і дослідницьких компетентностей фахівця.

Підготовка фахівців у сфері освіти дорослих у Goethe-Universität Frankfurt am Main репрезентує іншу модель підготовки андрагогів, у якій освіта дорослих не функціонує як окрема автономна спеціальність, а інтегрується у ширший міждисциплінарний простір соціальної педагогіки, освітніх наук і соціальної роботи. Програма реалізується на факультеті Erziehungswissenschaften у межах напряму «Соціальна робота та освіта дорослих», що вже на інституційному рівні демонструє поєднання кількох професійних і наукових сфер (Goethe-Universität Frankfurt am Main, n. d.). Програма має виразну соціально-педагогічну й суспільну спрямованість. Значна увага приділяється питанням соціальної нерівності, інклюзії, соціальної підтримки, професіоналізації педагогічної діяльності, освітньої участі різних соціальних груп та взаємозв'язку освіти й суспільства. У цьому контексті освіта дорослих розглядається як інструмент соціальної інтеграції, громадянської участі й подолання соціальних бар'єрів. Вона, на відміну від спеціалізованих андрагогічних програм, значно більше орієнтована на гуманітарно-соціальний аналіз освітніх процесів. Освіта дорослих тут інтегрується з соціальною педагогікою, дослідженнями життєвих біографій, соціальною політикою, питаннями соціальної справедливості. Саме тому цю модель можна визначити як змішану модель підготовки андрагогів, де професійна ідентичність фахівця формується на перетині педагогіки, соціальної роботи, освітніх наук (Goethe-Universität Frankfurt am Main, n. d.).

Програма передбачає також ґрунтовну дослідницьку підготовку, що включає опанування емпіричних методів, аналіз освітніх процесів і підготовку до самостійного наукового дослідження. Важливим компонентом є практична складова, що дозволяє студентам застосовувати теоретичні знання в реальних професійних контекстах. Така структура підготовки відповідає сучасним тенденціям європейської освіти дорослих, де дедалі більшого значення набувають міждисциплінарність, соціальна інклюзія, орієнтація на різноманітні групи дорослого населення, що свідчить про трансформацію традиційної андрагогіки в ширшу сферу соціально-освітньої підтримки людини впродовж життя. Структура цієї програми забезпечує баланс між універсальністю й професійною

спрямованістю. На відміну від Humboldt-Universität zu Berlin, вона містить більше загальної педагогіки, але менше андрагогічної складової, більш насиченим є варіативний компонент.

Наступна магістерська програма реалізується у Freie Universität Berlin в межах освітніх наук (Educational Science) і репрезентує ще одну модель підготовки фахівців у сфері освіти дорослих та освітніх наук. Програма містить окремі модулі, пов'язані з lifelong learning, професійною освітою, неформальною освітою та соціальними аспектами навчання дорослих (Freie Universität Berlin, n. d.). Особливістю цієї моделі є її виражена модульність та індивідуалізація освітньої траєкторії. Освіта дорослих тут не виділяється як окрема автономна спеціальність, а функціонує як частина ширшого поля освітніх наук, що охоплює соціалізацію, професійне навчання, педагогічні дослідження, освітню політику та інституційний розвиток освіти. Такий підхід демонструє перехід від класичної вузької андрагогічної підготовки до гнучкої міждисциплінарної моделі.

Навчальний план охоплює фундаментальні дисципліни освітніх наук. Значна увага приділяється аналізу освітніх систем, соціальної нерівності, інституційних практик і трансформацій сучасної освіти. Важливе місце займають модулі з емпіричних методів дослідження, що свідчить про виразну науково-дослідницьку орієнтацію програми. Значна увага приділяється аналізу освітніх процесів у сучасному суспільстві, освітній нерівності, професіоналізації педагогічної діяльності та питанням соціальної участі. Вибіркові модулі, включені до програми, дозволяють студентам частково спрямувати навчання відповідно до власних інтересів, зокрема у сфері освіти дорослих, професійного навчання або соціальної педагогіки. Практичні компоненти сприяють зв'язку між теорією та професійною практикою. Завершальним етапом є магістерська робота, яка узагальнює отримані знання та дослідницькі компетентності. Загалом, програма забезпечує комплексну педагогічну підготовку, в межах якої освіта дорослих інтегрується у загальний контекст освітніх наук.

Проаналізовані магістерські програми підготовки фахівців у сфері освіти дорослих у Німеччині репрезентують різний рівень андрагогічної спрямованості. У таблиці 3 представлено результати порівняльного аналізу структури (модульних блоків) магістерських програм провідних університетів Німеччини, що реалізують підготовку фахівців у сфері освіти дорослих і навчання впродовж життя.

Таблиця 3

Структура програм підготовки андрагогів у німецьких університетах

Модульний блок	Julius-Maximilians-Universität Würzburg	Goethe-Universität Frankfurt am Main	Freie Universität Berlin
Базові теоретико-педагогічні модулі	25 ECTS / 690 год. Теорії освіти дорослих, lifelong learning, освіта і суспільство, етика освіти.	30 ECTS / 825 год. Теорії соціальної педагогіки, соціалізація, освітні нерівності.	30 ECTS / 825 год. Теорії освіти, освітні науки, педагогічна професіоналізація.
Модулі освіти дорослих і lifelong learning	25 ECTS / 690 год. Освіта дорослих, освітній менеджмент, планування програм, медіаосвіта.	24 ECTS / 660 год. Освіта дорослих, неформальна освіта, професіоналізація андрагога.	24 ECTS / 660 год. Освіта дорослих, професійне навчання, безперервна освіта.

Дослідницькі модулі	25 ECTS / 690 год. Методи досліджень, освітня аналітика, порівняльні дослідження.	18 ECTS / 495 год. Якісні дослідження, біографічний метод, аналіз освітніх процесів.	24 ECTS / 660 год. Емпіричні дослідження, якісні та кількісні методи, освітня аналітика.
Соціально-орієнтовані / міждисциплінарні модулі	15 ECTS / 412 год. Інклюзія, HR-розвиток, міжкультурна комунікація.	24 ECTS / 660 год. Старіння, соціальна інтеграція, соціальна підтримка.	18 ECTS / 495 год. Освітня нерівність, міграція та освіта, гендер і освіта.
Практичні та професійно-орієнтовані компоненти	10 ECTS / 275 год. Проектна діяльність, освітнє консультування.	12 ECTS / 330 год. Практика у соціально-освітніх установах, робота з дорослими групами.	Частково інтегровані у вибіркові модулі: консультування, міжнародні освітні практики, проектна діяльність.
Вибіркові (варіативні) модулі	15 ECTS / 412 год. Міжнародні відносини, мовна підготовка.	12 ECTS / 330 год. Гендер і освіта, культурна педагогіка.	12 ECTS / 330 год. Цифрова освіта, e-learning, освітній менеджмент.
Магістерська робота	30 ECTS / 825 год. Магістерське дослідження, науковий семінар, академічне письмо.	20 ECTS / 550 год. Магістерське дослідження, колоквиум.	12 ECTS / 330 год. Магістерське дослідження, захист роботи, академічне письмо.

Джерело: укладено автором особисто. Розрахунок здійснено за формулою 1 ECTS = 27,5 год. Загальний обсяг програм становить 120 ECTS (3300 годин). Таблицю укладено автором на основі аналізу магістерських програм Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Goethe-Universität Frankfurt am Main та Freie Universität Berlin.

Як видно з таблиці 3, усі програми поєднують теоретико-педагогічну, дослідницьку, практичну й міждисциплінарну складові, приділяючи значну увагу розвитку компетентностей у сфері освіти дорослих, соціальної інтеграції, освітнього менеджменту, дослідницької діяльності та навчання впродовж життя.

Типологія моделей підготовки андрагогів у Німеччині

Здійснений аналіз програм став підставою для виокремлення трьох типів моделей підготовки андрагогів: *спеціалізованої, змішаної та інтегрованої*, які відображають різні підходи до організації змісту, ступінь інтеграції андрагогічної підготовки та рівень її професійної спрямованості. Запропонована типологія має аналітичний характер і є результатом узагальнення типових характеристик програм на основі їх офіційних описів. Типологія не відображає формального поділу, прийнятого в німецькій системі вищої освіти, а слугує інструментом наукової інтерпретації та порівняльного аналізу. Розглянемо кожну з них більш детально.

Спеціалізована (повноцінна) модель підготовки андрагогів

Модель представлена освітніми програмами, у яких освіта дорослих є центральним змістовим ядром і реалізується у провідних університетах, зокрема Humboldt-Universität zu Berlin, Julius-Maximilians-Universität Würzburg, University of Bamberg. Модель передбачає цілеспрямовану, системну та поглиблену підготовку у сфері андрагогіки як окремої професійної та наукової галузі. Зміст програм, які

репрезентують цю модель, структуровано навколо профільних дисциплін, тоді як загальнопедагогічні курси виконують допоміжну функцію, забезпечуючи теоретичне підґрунтя підготовки. Важливими характеристиками моделі є рання професіоналізація та виражена практична спрямованість навчання.

Ключовою ознакою моделі є високий рівень спеціалізації та вимоги до вступників: попередня освіта у суміжних галузях (педагогіка, соціальні науки тощо) і практичний досвід у сфері освіти дорослих або навчання персоналу. Програми мають чітку професійну орієнтацію та прикладний характер, готуючи андрагогів, тренерів, фасилітаторів, консультантів і менеджерів освітніх програм, а також фахівців для HR-сфери, корпоративного навчання та сектору неформальної освіти. Водночас модель зберігає міждисциплінарний характер, поєднуючи андрагогіку з психологією дорослого розвитку, соціальними науками, управлінням персоналом і освітнім менеджментом.

За даними вступної статистики, більшість програм у сфері освіти дорослих не мають жорсткого конкурсного відбору (ohne NC), що свідчить про відкритий характер доступу до підготовки андрагогів (Humboldt-Universität zu Berlin, 2026). Показовим є й те, що на перший семестр літнього семестру 2026 року в Humboldt-Universität zu Berlin передбачено лише п'ять місць. Позначка «frei» для старших семестрів означає відкритий вступ за наявності вільних місць, що відображає гнучкість німецької системи вищої освіти та її орієнтацію на підтримку академічної мобільності й безперервного навчання (Präsidium der Humboldt-Universität zu Berlin, 2025).

Отже, спеціалізована модель забезпечує професійно орієнтовану підготовку андрагогів із ранньою професіоналізацією, практичною спрямованістю та чіткою відповідністю вимогам сучасного ринку освіти дорослих.

Змішана модель підготовки андрагогів

Модель посідає проміжне положення між спеціалізованою та інтегрованою моделями і поєднує фундаментальну підготовку з освітніх наук із розвиненим андрагогічним компонентом та реалізується в Goethe University Frankfurt, University of Duisburg-Essen, Leibniz University Hannover та інших університетах.

Освітній процес базується на інтеграції загальнотеоретичних дисциплін із профільними курсами, орієнтованими на adult education, lifelong learning, соціально-освітню підтримку та професійний розвиток дорослих. Завдяки цьому забезпечується баланс між академічною ґрунтовністю та практичною спрямованістю підготовки. Важливою особливістю моделі є її виражена міждисциплінарність, що проявляється у поєднанні педагогіки з психологією дорослого розвитку, соціальною роботою, менеджментом, HR, соціологією та дослідженнями ринку праці. Такий підхід відповідає сучасному розумінню освіти дорослих як складного соціально-освітнього феномена, пов'язаного не лише з навчанням, а й із професійною адаптацією, соціальною інтеграцією та розвитком людського потенціалу.

Як свідчать результати нашого наукового пошуку, характерною рисою змішаної моделі є поступове формування професійної спеціалізації. На початкових етапах навчання студенти здобувають ґрунтовну педагогічну та соціально-гуманітарну підготовку, а на пізніших етапах мають можливість обирати профілі або спеціалізації, пов'язані з освітою дорослих, неперервною освітою чи соціальною педагогікою. Це створює умови для індивідуалізації освітньої траєкторії та врахування професійних інтересів студентів.

Отже, змішана модель підготовки андрагогів поєднує академічну ґрунтовність і професійну спрямованість, забезпечуючи баланс між універсальністю та спеціалізацією. Це найбільш гнучка й адаптивна до потреб ринку праці модель.

Інтегрована модель (модель спеціалізації)

Модель є найбільш поширеною і реалізується у багатьох університетах Німеччини (наприклад, University of Cologne, Free University of Berlin, University of Hamburg та ін). У цій моделі андрагогічна складова не визначає зміст підготовки, а доповнює його в контексті ширшої педагогічної освіти, реалізується в межах програм з освітніх наук, як окремий модуль або профіль.

Змістова структура програм характеризується домінуванням базових педагогічних і соціально-гуманітарних дисциплін. Дисципліни з освіти дорослих зазвичай з'являються як вибіркові або профільні на старших курсах і охоплюють окремі аспекти андрагогіки, зокрема навчання дорослих, lifelong learning або безперервну освіту. Практична підготовка у цій моделі також має більш загальний характер і може включати стажування в освітніх установах різного типу, не обмежуючись сферою освіти дорослих, що знижує рівень професійної спрямованості саме на андрагогіку. Кар'єрна орієнтація випускників є найбільш широкою серед усіх моделей. Вони можуть працювати в системі формальної і неформальної освіти, соціальній сфері, освітньому менеджменті, а також у сфері освіти дорослих, проте остання не є єдиним або домінуючим напрямом їхньої професійної діяльності. Професіоналізація у цій моделі є відкладеною й частковою, що може потребувати додаткової підготовки або практичного досвіду для повноцінної роботи у сфері освіти дорослих.

Модель забезпечує формування універсального фахівця з широким академічним світоглядом і високим рівнем міждисциплінарності, проте характеризується нижчим рівнем спеціалізації у сфері освіти дорослих.

Отже система підготовки андрагогів у Німеччині характеризується структурною диференціацією, що відображає континуум – від високого рівня спеціалізації професійної підготовки андрагогів до інтегрованої універсальної педагогічної моделі з елементами андрагогіки. Це дозволяє розглядати німецький досвід як багаторівневу систему, що забезпечує різні траєкторії професійної підготовки залежно від рівня спеціалізації (рис. 1).

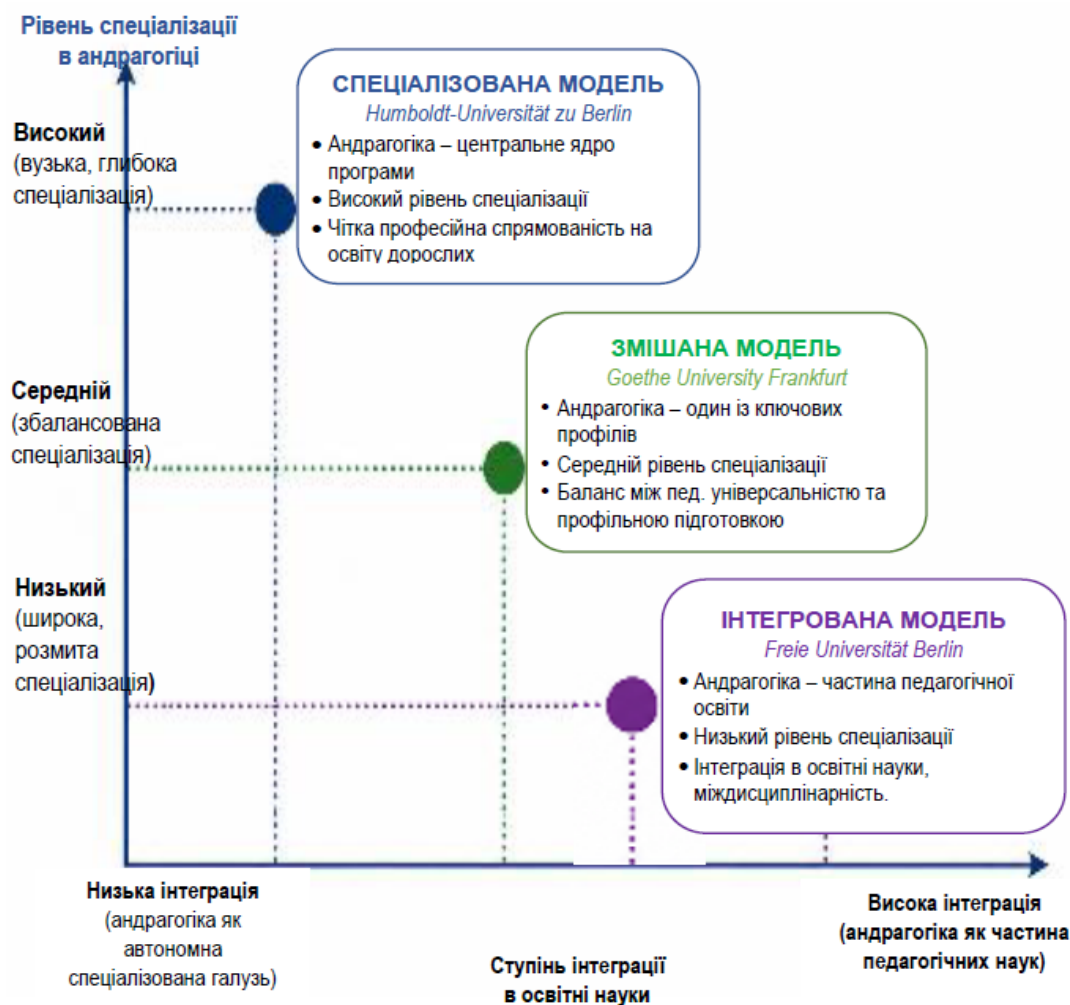

Рис. 1. Двовимірний модель структурної організації підготовки андрагогів у Німеччині

Примітка: візуалізовано автором особисто.

Модель відображає положення трьох моделей підготовки андрагогів у Німеччині у двовимірному просторі за двома ключовими параметрами: рівнем спеціалізації та ступенем інтеграції в освітні науки.

Аналіз підготовки андрагогів у Німеччині в межах цього дослідження здійснено на прикладі формальної університетської освіти, представленої магістерськими програмами у сфері освітніх наук. Водночас, слід підкреслити, що у системі підготовки фахівців для роботи з дорослими Німеччини вагоме місце посідає сектор неформальної освіти (Deutsches Institut für Erwachsenenbildung, 2018). Особливо значущою є діяльність мережі народних університетів (*Volkshochschulen*), що координуються Deutscher Volkshochschul-Verband і забезпечують доступність освіти для дорослого населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Система підготовки андрагогів у Німеччині характеризується структурною варіативністю та реалізується через три типові моделі (спеціалізовану, змішану, інтегровану), які відрізняються рівнем професійної спрямованості, ступенем спеціалізації, місцем освіти дорослих у структурі підготовки. Переважання інтегрованого характеру підготовки відображає прагнення

німецької системи освіти до універсалізації, гнучкості та міждисциплінарності, що водночас забезпечує ширші професійні можливості випускників, але зменшує рівень вузької спеціалізації у сфері андрагогіки.

Такий підхід зумовлений кількома чинниками і є важливим для його адаптації до українських реалій. *По-перше*, домінує академічна традиція універсальності педагогічної освіти, яка передбачає підготовку широкопрофільного фахівця з можливістю подальшої спеціалізації. У цьому контексті освіта дорослих розглядається як один із напрямів педагогіки, а не окрема професійна галузь. *По-друге*, важливу роль відіграє міждисциплінарний характер освіти дорослих, що поєднує педагогіку, соціологію, психологію та освітній менеджмент. *По-третє*, інтегрований характер підготовки пов'язаний з потребами ринку праці, де від фахівців очікується не лише вузька спеціалізація, а й здатність працювати в різних освітніх і соціальних контекстах: формальної освіти (зокрема, університетський сектор, де реалізуються дослідницькі та академічно орієнтовані програми), неформальної освіти (мережа народних університетів *Volkshochschulen*, що координуються DVV International і забезпечують освітні потреби дорослого населення, в Україні це можуть бути Центри освіти дорослих, громадські організації), корпоративного навчання (системи підвищення кваліфікації персоналу, внутрішні академії підприємств, тренінгові центри, HR-освіта) та соціально-освітньої роботи (освітні програми для мігрантів, безробітних, людей старшого віку, що реалізуються через громадські організації, центри зайнятості та соціальні служби).

Конструктивними ідеями німецького досвіду для України є розвиток міждисциплінарної та гнучкої системи підготовки андрагогів, посилення практичної спрямованості програм, упровадження компетентнісного підходу, інтеграція освіти дорослих у систему педагогічної освіти, спрямованість на навчання впродовж життя.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом інституційних і компетентнісних механізмів професіоналізації андрагогів у Німеччині, вивченням ролі неформальної освіти у формуванні професійної спільноти фахівців – педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих, дослідженням моделей взаємодії університетського, корпоративного й громадського секторів у підготовці андрагогів, а також обґрунтуванням можливостей адаптації конструктивних ідей німецького досвіду для підготовки андрагогів в Україні.

Список використаних джерел

- Аніщенко О. (2017). Професійна підготовка андрагогів: обґрунтування доцільності в контексті професіоналізації освіти дорослих в Україні. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2(19), 155–163. <https://lib.iitta.gov.ua/710537>
- Лук'янова, Л. (2025). Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та за кордоном: монографія. 2-ге вид., змін і допов. К.: Талком, 592 с.
- Arnold, R. (2012). *Erwachsenenbildung: Eine Einführung in Grundlagen, Probleme und Perspektiven*. Schneider Verlag Hohengehren.
- Brandi, U., Hodge, S., Hoggan-Kloubert, T., Milana, M., & Morris, T.H. (2025). Temporality and lifelong education and learning. *International Journal of Lifelong Education*, 44(1), 1–5. <https://doi.org/10.1080/02601370.2025.2445435>
- Deutsche Gesellschaft für Erziehungswissenschaft. (DGfE). (2024). *Kerncurriculum Erziehungswissenschaft*, 3/2024. https://www.dgfe.de/fileadmin/OrdnerRedakteure/Stellungnahmen/2024.03_Kerncurriculum_Erziehungswissenschaft_2024_end.pdf

- Deutsches Institut für Erwachsenenbildung. (2018). *Weiterbildung in Deutschland*.
- Egetenmeyer, R., Schmidt-Lauff, S., Boffo, V. (2017). *Adult Learning and Education in International Contexts: Future Challenges for its Professionalization. Comparative Perspectives from the 2016 Würzburg Winter School*. Berlin, Germany: Peter Lang Verlag. <https://doi.org/10.3726/b11144>
- Faulstich, P. (2013). *Lerntheorien: Einführung und Überblick*. Beltz.
- Fejes, A., & Nylander, E. (2019). *Adult Education and Learning: A Pluralistic Research Field?* In A. Fejes & E. Nylander (Eds.), *Mapping out the Research Field of Adult Education and Learning*, 119–137. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-10946-2_7
- Freie Universität Berlin. (n.d.). *Masterstudiengang Bildungswissenschaft*. <https://www.fu-berlin.de/studium/studienangebot/master/bildungswissenschaft/index.html>
- Gieseke, W. (2010). Professionalisierung in der Erwachsenenbildung/Weiterbildung. In: Tippelt, R., von Hippel, A. (eds). *Handbuch Erwachsenenbildung/Weiterbildung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-92016-0_23
- Gieseke, W. (2018). Professionalität und Professionalisierung in der Erwachsenenbildung/Weiterbildung. In: Tippelt, R., & von Hippel, A. (eds). *Handbuch Erwachsenenbildung/Weiterbildung*. Springer Reference Sozialwissenschaften. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19979-5_52
- Goethe-Universität Frankfurt am Main. (n. d.). *Lehre und Studium – am Institut*. https://www.fb04.uni-frankfurt.de/62270321/LEHRE_STUDIUM
- Goethe-Universität Frankfurt am Main. (n. d.). *Studium und Lehre*. https://www.fb04.uni-frankfurt.de/55828383/Studium_Lehre#a_71e7a40d-3df7f838
- Humboldt-Universität zu Berlin. (2026, February 12). *Zulassungszahlen und Auswahlgrenzen für Masterstudiengänge (Wintersemester 2025/26)*. <https://hu.berlin/studienangebot>
- Humboldt-Universität zu Berlin. (n. d.). *Adult and continuing education / lifelong learning (M.A.)*. <https://www.hu-berlin.de/en/study/study-programme/details/adult-continuing-education-lifelong-learning-master-of-arts-major-field>
- Jögi, L., Zarifis, G.K., Lattke, S., & Gravani, M.N. (Eds.). (2025). *Adult educators in the face of crises in Europe*. Leiden, The Netherlands: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004747982>
- Julius-Maximilians-Universität Würzburg. (n. d.). *Adult education and management in lifelong education (M.A.)*. <https://www.paedagogik.uni-wuerzburg.de/studium/master-adult-education-and-management-in-lifelong-education-ma/>
- Julius-Maximilians-Universität Würzburg. (n. d.). *Study structure: Master Adult Education and Management in Lifelong Education (M.A.)*. <https://www.paedagogik.uni-wuerzburg.de/studium/master-adult-education-and-management-in-lifelong-education-ma/study-structure/>
- Kade, K., Seitter, W., & Schmid, G. (2007). *Einführung in die Erwachsenenbildung/Weiterbildung*. Kohlhammer.
- Käpplinger, B. (2021). *Adult education participation and inequality: New insights*. Springer VS. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-32785-8>
- Leibniz University Hannover. (n. d.). *Educational science (M.A.)*. <https://www.uni-hannover.de/en/studium/studienangebot/info/master/erziehungswissenschaft>
- Nittel, D., & Seltrecht, A. (2013). *Theorien und Konzepte der Erwachsenenbildung*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Nuissl, E., & Lattke, S. (2008). *Qualifying adult learning professionals in Europe*. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000205324>
- Präsidium der Humboldt-Universität zu Berlin. (2025). *Studienangebot für das Sommersemester 2026. Amtliches Mitteilungsblatt des Präsidiums der Humboldt-Universität zu Berlin*, 65. <https://doi.org/10.18452/35526>
- Schmidt-Lauff, S. (2023). Time and temporalities in (adult) education and learning. *Sisyphus-Journal of Education*, 11(1), 6–9. <https://doi.org/10.25749/sis.29952>

- Schrader, J. (2021). *Governance and quality in adult education*. Springer VS. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-32786-5>
- Schrader, J. (2021). *Lehren und Lernen in der Weiterbildung unter den Bedingungen der Digitalisierung*. Deutsches Institut für Erwachsenenbildung.
- Schüßler, I., & Egetenmeyer, R. (2018). Akademische Professionalisierung – zur Situation der Studiengänge in der Erwachsenenbildung/Weiterbildung in Deutschland. In R. Tippelt & A. von Hippel (Eds.), *Handbuch Erwachsenenbildung/Weiterbildung*, 1–18. Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19979-5_53
- Stock, H. (2005). Studia pedagogiki doroslych w Uniwersytecie Humboldta w Berlinie wobec Procesu Bolońskiego. *E-mentor*, 3(10). <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/10/id/175>
- Tippelt, R., & von Hippel, A. (Eds.). (2018). *Handbuch Erwachsenenbildung/Weiterbildung* (6th ed.). Springer VS. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-19979-5>
- University of Bamberg. (n.d.). Adult education and continuing education (M.A.). <https://www.uni-bamberg.de/ma-ebwb/>
- University of Cologne. (n. d.). Educational sciences (M.A.). https://studieninteressierte.uni-koeln.de/range_of_courses/index_eng.html?app=true&id=189
- University of Duisburg-Essen. (n. d.). Educational sciences (M.A.). <https://www.uni-due.de/biwi/studium/master-bildungswissenschaften>
- University of Hamburg. (n. d.). Educational science (M.A.). <https://www.uni-hamburg.de/en/studium/studienangebot/master/erziehungswissenschaft.html>
- University of Tübingen. (n. d.). Adult education and continuing education (M.A.). <https://uni-tuebingen.de/en/fakultaeten/wirtschafts-und-sozialwissenschaftliche-fakultaet/faecher/fachbereich-sozialwissenschaften/erziehungswissenschaft/abteilungen/erwachsenenbildung-weiterbildung/lehre-der-abteilung-erwachsenenbildungweiterbildung/masterstudiengang/>

References (translated and transliterated)

- Anishchenko, O. (2017). Profesiina pidhotovka andrahohiv: obgruntuvannia dotsilnosti v konteksti profesionalizatsii osvity doroslykh v Ukraini [Professional training of andragogues: justification of expediency in the context of professionalization of adult education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universitetu. Seriya: Pedahohika*, 2(19), 155–163. <https://lib.iitta.gov.ua/710537> [in Ukrainian].
- Lukianova, L. (2025). *Osvita doroslykh: suchasni stratehii i praktyky v Ukraini ta za kordonom: monohrafiia* [Adult Education: Contemporary Strategies and Practices in Ukraine and Abroad]: monograph (2nd ed.), revised and expanded. Kyiv: Talkom [in Ukrainian].

Отримано / Received: 13.01.2026.

Прорецензовано / Revised: 27.02.2026.

Схвалено до друку / Accepted: 31.03.2026.

Опубліковано / Published: 30.06.2026.

АВТОРСЬКІ ДЕКЛАРАЦІЇ

Етична політика

Автор(и) підтверджує(ють), що під час підготовки та подання статті було дотримано положень Етичної політики журналу, а також загальноприйнятих принципів академічної доброчесності відповідно до рекомендацій COPE (Committee on Publication Ethics).

Політика конфлікту інтересів

Автор(и) заявляє(ють), що не має(ють) жодного фактичного чи потенційного конфлікту інтересів, який міг би вплинути на результати, інтерпретацію або виклад матеріалів дослідження.